

КОБУКСОН: СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ

Як би склалася історія Кореї та й всієї Азії, якби не славетний Лі Сунсін? Як зміг талановитий адмірал неодноразово відбивати потужні наступи японського флоту, який значно перевищував за чисельністю та озброєнням корейський? Окрім того, що Лі Сунсін був одним із найвидатніших флотоководців в історії, він постійно вдосконалював свої кораблі, самостійно перевіряв їхній стан та контролював ремонтні роботи. Одним із його винаходів став легендарний корабель-черепаха – кобуксон. Точніше, кораблі, що мали назву “кобуксони”, створили майже за 130 років до появи Сунсіна. Вперше корабель-черепаха згадується у “Чосон ван джо шіллок” (Хроніка королівської династії Чосон) під 1413 і 1415 роками, але саме Лі Сунсін разом зі своїм кораблебудівником. На Дейоном перетворив кобуксон на корабель нового рівня, хоча немає точної інформації, коли саме адмірал створив свій варіант корабля-черепахи [Hawley 2014, 192]. Проте у воєнному щоденнику адмірала Лі, періоду Імджинської війни, “Нанчжун Ільгі” перша згадка датується восьмим днем другого місяця 1592 року Імджин. Лі Сунсін писав: “Ясно. Знову подув сильний вітер. Виконував службові обов’язки у Донхоні. У цей день для черепахи надійшло двадцять дев’ять сувоїв dotbe (жорстка тканина, яку використовували для виготовлення вітрил)...” [Yi Sun-Sin 2014, 15]. Це була інновація у кораблебудуванні, броньований корабель, оздоблений гострими шипами та списами, закритий для ворожого ока, але відкритий для корейського флоту. Науковці досі не можуть дійти однієї думки, з чого саме складалася броня. Чи дійсно це був перший броньований залізом корабель, а, можливо, броня була лише з міцного і товстого дерева. Жодного корабля з тих часів не збереглося, єдині джерела, що ми маємо, власне, це писемні згадки, а саме: щоденник періоду Імджинської війни адмірала Лі Сунсіна “Нанчжун Ільгі” (Воєнний щоденник 1592–1598 pp.), записи його племінника Лі Буна “Лі Сунсін Хьонрок” (Записи діянь Лі Сунсіна), звіти Лі Сунсіна до двору “Імджин Джанчо. Донесення адмірала Лі Сунсіна до короля”,

“Сонджо суджон сіллок” (“Королівські хроніки правління Сонджо”), “Лі Чунмугон чжонсо” 1795 року (“Повна закінчена збірка документів Лі Сунсіна, князя Вірної сили”), а також японські описи воєнних походів у Корею.

Актуальність теми дослідження визначається характером завдань, котрі пов’язані з необхідністю систематизації та узагальнення основних даних, що збереглися та досліджуються корейськими, американськими, європейськими й азійськими вченими щодо кобуксонів і їхньої ролі в Імджинській війні.

Історіографічний аналіз показав, що наявні праці недостатньо повно розкривають основні аспекти проблеми, яка досліджується. Ця тема не опрацьовувалась уповні ані американськими, ані європейськими вченими, ні, тим більше, їхніми українськими колегами. Певні спроби провести систематизацію даних щодо інформації про чосонські бойові кораблі зробили корейські вчені – Кім Дже Гин у своєму дослідженні, присвяченому військовим кораблям династії Чосон (1991), Пак Юн Хі у праці “Адмірал Лі та його армада з кораблем-черепахою” (1973), Йо Сон До у праці “Лі Сунсін – національний герой Кореї” (1970, 2005) та деякі вчені, які досліджували насамперед Імджинську війну, а саме: Лі Мін Ун “Японське вторгнення року Імджин. Історія морської війни” (2008) та Мун Йон Гу “Дослідження історії лівої флотилії напівпровінції Чолла” (1992). Проте ці роботи присвячені здебільшого Імджинській війні або історичному портрету Лі Сунсіна, тому висвітлення ролі кобуксонів, а тим більше їхній опис у них є неповним.

Зарубіжна історіографія теж не займалась розкриттям та систематизацією даних, присвячених саме кобуксону. Здебільшого, цю інформацію можна віднайти в книгах, знов-таки присвячених Імджинській війні або ще рідше – Лі Сунсіну. Варто звернути увагу на праці таких учених, як Семюель Хавлей “Імджинська війна: Окупація Кореї Японією й спроба завоювати Китай у XVI столітті” (2005, 2014), Горацій Андервуд “Корейські човни та кораблі” (1933), Стефан Торнбуль “Вторгнення самураїв. Японсько-корейська війна 1592–1598” (2002), а також “Бойові кораблі Далекого Сходу: Японія та Корея. 612–1639 роки”, Марк Джейсон Гілберт “Адмірал Лі Сунсін, кораблі-черепахи та нова історія Азії”. Слід також згадати переклад одного зі щоденників Лі

Сунсіна російським ученим Піроженко О. С. у праці “Лі Сунсін. Воєнний щоденник (Нанчжун ільгі)” (2013).

Отже, на сьогодні існує досить широка база для проведення аналізу та узагальнення поглядів учених щодо опису кобуксона. Головне спірне питання: чи дійсно кобуксони мали залізну броню, або насправді це був товстий шар дерева, який, тим не менш, теж міг служити бронєю. Складність, з якою стикається дослідник, полягає у тому, що з достовірністю можна розглядати лише писемні джерела часів Лі Сунсіна. Більше того, проблема також полягає у відсутності археологічних знахідок, а також детальних, точних та надійних відомостей про кобуксон. Крім того, для українських дослідників ще однією проблемою є важкодоступність джерел.

Теоретико-методологічну основу роботи склали загальнонаукові принципи, пов’язані з методами інформаційного та історіографічного дослідження. Для синтезу, узагальнення, реконструкції та роботи з джерелами було використано типологічний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний метод із фактологією, критичний та метод реконструкції. Концептуальні засади роботи базуються на об’єктивно-суб’єктивному підході до історіографії, яку можна розглядати як результат діяльності вчених, зумовлений їхньою національною приналежністю та історичною свідомістю.

Певною мірою як джерело можна розглядати зображення кобуксона, що дійшли до нас, але варто зазначити, що перші зображення корабля-черепахи, які ввійшли до “Лі Чунмугон чжонсо”, датуються 1795 роком. Залишилося два зображення – перше підписано “*tongjeong kobukson*”. Як прийнято вважати, це і є оригінальне зображення кобуксона початку XV століття. Друге, що називається “*Cholla chwasuyong kobukson*”, зображає корабель, що начебто зберігся з часів Лі Сунсіна і ще продовжував існувати у 1795 році [Hawley 2014, 198]. Виходячи з того, що не лишилося жодного зображення, що відноситься до більш раннього часу, а власне періоду Імджинської війни, важко сказати напевне, чи дійсно кобуксон виглядав саме так. Щодо його зовнішньої форми та загальних характеристик, командувач Лі у своїх звітах до двору (“Імджин Джанчо”) писав: “Заздалегідь передбачаючи

японське вторгнення, я створив корабель-черепаха, який спеціально побудував із головою дракона, з пащі якого ми зможемо стріляти гарматами, а залізними шипами, що знаходяться на верхній частині, протикати ноги ворогів, якщо вони спробують піти на бордаж. Завдяки тому, що він у формі черепахи, наші люди зможуть бачити все, що зовні, але ворог не зможе побачити, що всередині. Він рухається так маневрено, що зможе вирватися навіть проти сотні ворожих кораблів, у будь-яку погоду, щоб атакувати їх гарматами та вогнеметами” [Hawley 2014, 193]. Цей переклад подає нам у своїй книзі американський дослідник Семюель Хавлей.

Деяко інший переклад того самого тексту поданий у англomовній книзі “Лі Сунсін – національний герой Кореї” корейського вченого Йо Сон До: “Тотуючись до японського вторгнення, я розробив і сконструював корабель-черепаха. Його ніс обладнаний головою дракона, через яку стріляє гармата. Верхня палуба вкрита броньованою плитою (у перекладі Хавлея нічого про плиту не сказано), на якій прикріплені гострі різці, наконечники списів і шипи. Екіпаж міг бачити ворога і стріляти з гармат через отвори, в той же час, залишаючись під захистом броньованої палуби. Корабель може з легкістю зіштовхнутися із сотнями ворожих кораблів і атакувати їх із перевагою” [Jo Seong-do 2005, 62–63].

У книзі “Історія Кореї. З найдавніших часів до 1904 року” Тихонова В. М. та Кан Мангіля про кобуксон подана така інформація: «Використовуючи, зокрема, прототип сучасного броненосця – озброєний артилерією корабель, окований залізними плитами і тим самим захищений від ядер супротивника (так званий кобуксон – “корабель-черепаха”), Лі Сунсін відбив спроби японців висадити десант на береги Чолла, а потім зміг, знищивши більшу частину ворожого флоту біля південних берегів Кореї, перервати лінію постачання японського експедиційного корпусу» [Тихонов, Кан Мангіль 2011, 314].

Український сходознавець В. А. Рубель у своїй праці “Історія середньовічного Сходу” описав кобуксон так: “Стандартний кобуксон обшивався залізом, мав гострі залізні тарани на всіх бортах і 14 гармат (чхонтонів), вирізнявся коротким, але широким корпусом, що гарантувало високу маневреність корабля” [Рубель 2002, 118].

Щодо першоджерел, то більш детальний опис корабля був знайдений у записках племінника адмірала, Лі Буна, що служив під командуванням дядька: «Кобуксон за розмірами такий же, як і звичайний корабель. Він покритий дерев'яними плитами, в які встромлені шипи та списи. На носі корабля знаходиться голова дракона, через яку можуть стріляти гармати, а також хвіст дракона, через який стріляють із рушниць. З кожного боку корабля знаходиться по шість бійниць. За свій вигляд корабель отримав назву “корабель-черепаха”, бо зовні схожий на черепаху. До зіткнення з ворогом шипи та списи маскували, аби ворог спробував піти на абордаж. Корабель міг одночасно стріляти гарматами та рушницями. Декількома такими кораблями адмірал знищував ворожий флот, великий або малий, протягом боїв на морі» [Jo Seong-do 2005, 63].

Дещо іншу версію перекладу надає Семюель Хавлей: “Він винайшов військовий корабель такого ж розміру, як і корабель, що критий дошками (паноксон). На його верхній палубі були встановлені залізні шипи для того, щоб проколювати ноги будь-кого з ворожих нападників. Єдиним вільним місцем був прохід у формі хреста на поверхні для вільного пересування команди корабля. У носовій частині була голова Дракона, у роті якого знаходилися дула гармат, і ще гармата на кормі. Існувало по шість гарматних отворів, із лівого та правого бортів, на нижніх палубах. Оскільки він будувався у формі великої морської черепахи, то отримав назву Кобуксон (корабель-черепаха). Під час сутички з ворожими дерев'яними кораблями верхня палуба вкривалася солом'яними настилами, щоб замаскувати списи у бою. Корабель маневрено рухався по хвилях за будь-яких вітрів, і його гарматні ядра та вогняні стріли знищували ворожі об'єкти, коли їх спрямовували на них, приводячи наш флот до перемоги у всіх битвах” [Hawley 2014, 193].

Твердження Лі Буна щодо солом'яних настилів, які нібито клали на кришку зі списками, на перший погляд здається дивним, адже ворожі вогняні стріли спалили б кобуксон вщент, але, зважаючи на те, що морська вода зробила б дах вогнестійким, скоріш за все, воно було правдивим.

Щодо опису в “Сонджо суджон сіллок”, який був записаний приблизно через 50 років після війни, то він настільки схожий на опис Лі Буна, що, скоріш за все, базувався саме на ньому.

Ці два уривки вміщують фактично усю інформацію, яку ми маємо про корабель-черепаху від постатей, що дійсно бачили його або чули про нього з першоджерел. Для подальшого дослідження треба звернутися до опису 1795 року, який увійшов до “Лі Чунмугон чжонсо” 1795 року (“Повна закінчена збірка документів Лі Сунсіна, князя Вірної сили”). У цій праці зазначена кількість кабін, бортових отворів, весел, згаданий точний розмір голови дракона, яка прикрашала носову частину корабля. Якщо додати цю інформацію до описів Лі Сунсіна та Лі Буна, вимальовуються параметри кобуксона. Він був довжиною близько 33 метрів, шириною приблизно у 9 метрів. Його висота починалася від його плаского дна у формі кіля до верхівки і налічувала 6 метрів. Іншими словами, корабель був досить великим для своїх часів, але опускався досить глибоко у воду, що дозволяло йому проходити під високими “замками” японських бойових кораблів і уникати їхніх корпусів біля ватерлінії. Похила покрівля з товстих дошок була над фальшбортом і повністю облицьовувала корабель, наче панцир черепахи. Лишалася лише вузька щілина у вищій точці, щоб щогла та паруси могли бути підняті та опущені. Дах був вкритий залізними списами для знешкодження ворогів, якщо ті намагалися піти на абордаж. Основними засобами руху, особливо у бою, коли швидкість та маневреність були дуже важливими, були двадцять парних весел – по 10 з обох боків. Всього налічувалося близько 15 гармат, які були направлені з бійниць на лівому та правому бортах, а також носовій та кормовій частинах. Зсередини корабель складався з двох палуб: нижня палуба була для веслярів, а верхня – бойова. Бойову палубу використовували лучники для запуску звичайних та вогняних стріл, і стрільки, які готували гармати *chonja* (небо), *chija* (земля), *hyonja* (чорний) і *hwangja* (жовтий), що були встановлені на дерев’яних візках [Hawley 2014, 195]. Сам Лі Сунсін у своєму щоденнику згадує стрільбу з вищезазначених гармат дванадцятого дня четвертого місяця 1592 року Імджин: “Ясно. Після сніданку піднявся на військовий корабель-черепаху до *chija*. Стрільав з гармати *hyonja*. Військовий офіцер Нам Хан спостерігав за стрільбою...”. [Yi Sun-Sin 2014, 35]. До цього опису можна додати дещо ширшу інформацію, яку у своїй книзі “Лі Сунсін – національний герой Кореї” навів Йо Сон До, що також спирався на відомості з

“Лі Чунмугон чжонсо”: «Як і будь-який інший корейський корабель, він (корабель-черепаха) мав плоске днище з десяти важких дошок. <...> Цей низ, з якого починались борти (стіни), ніс, корма, був 19,7 м у довжину, завширшки – 3,65 м біля носу, посередині корабля – 4,39 м, і 3,20 м завширшки біля корми. На ньому були побудовані сторони корабля, які склалися із 7 дошок (зовнішня обшивка), кожна верхня з яких була трошки більша за попередню. Найнижча була 20,72 м, а найвища – 34,44 м. Дошки на днищі і дерев’яні балки для стін були 1,21 м. З верхівки фальшбортів йшла похила кривля, яка складалася з 11 дошок з кожного боку і простягалася всередину корабля, покриваючи весь корабель, окрім центру, де була щілина, розміром 15 см, що простягалася із середини корабля до корми, щоб було легше піднімати і опускати щоглу. У носі знаходилася голова черепахи, довжиною 1,29 м і шириною 91,44 см. У ній палили суміш із сірки та селітри, яка випускала багато диму, “як туман, і таким чином ворог не міг побачити корабель”. На кораблі було по 10 весел із кожного боку. Фальшборти з кожного боку були обладнані щонайменше 12 отворами (mun) і 22 бійницями (pohyeol). Під палубою знаходилася центральна частина трюму, яка складалася з подвійного ряду по 12 кабін. П’ять кабін із цих 24 використовувалися як склади для пороху, зброї, такелажів тощо, інші ж 19 були призначені для матросів та солдатів. Головна палуба, вважається, залишалась вільною для військових та незайнятих, за винятком щогли та двох кабін: правої – для командуючого і лівої – для капітана» [Jo Seong-do 2005, 63–67]. Навіть за цим описом важко сказати точну ширину та довжину корабля, її можна тільки припустити, виходячи з параметрів, які дає нам “Лі Чунмугон чжонсо”. У підбитті підсумків щодо параметрів Йо Сон До у своїй праці посилається на Г. Андервуда, який детально займався вивченням кобуксону у своїй книзі “Корейські човни та кораблі”. Він вважав, що довжина корабля складала 33,52 м завширшки він був 8,53 м та 2,28 м – від днища до палуби. І за останніми даними дослідника, ширина човна по ватерлінії складала 5,58 м, і 23,62 м в довжину, його вага становила 100 тонн. Спочатку корабель обладнувався 14 гарматами, а потім 74, включаючи й малі. Звичайною крейсерською швидкістю корабля була

швидкість в 11,11 км за годину, але він міг розвивати її для оперативного маневрування. Верхня палуба була вкрита броньованими плитами шестикутної форми, на яких знаходилися шипи та гострі різці, аби запобігти абордажу. Корабель був обладнаний головною щоглою та додатковою для мореплавання [Jo Seong-do 2005, 67–68].

Кан Сієна у своїй статті “Національна ганьба: Корея, Японія та Імджинська війна” зазначає про кобуксон: “Цей воєнний корабель за формою нагадував черепаху і був обладнаний щонайменше п’ятьма різними типами гармат, з повністю закритою палубою, яка могла відбивати вогонь з (ворожих) гармат” [Kang Sienna 2009, 63].

Досі не можна з упевненістю сказати, чи дійсно корабель був броньований, але виходячи з того, що доказів, які б спростовували це твердження, немає, не можна й з упевненістю говорити, що це не був перший броньований корабель. Крім того, навіть японці у своїх звітах подавали інформацію про те, що корабель був броньований залізом. Науковець Йо Дон Со у своїй праці наводить таку цитату з японських джерел: “Корабель був покритий залізними плитами, тобто всі ворожі кораблі були так надійно обладнані броньованими пластинами, що ми змогли їх лише трохи пошкодити” [Jo Seong-do 2005, 68]. Спираючись на цю цитату, професор Йо вважає, що кобуксон був дійсно броньованим кораблем і “сенсаційною роботою епохи, яку в ті часи жодна держава не могла собі навіть уявити. Це був перший броньований воєнний корабель, що вступив у морський бій, у воєнно-морській історії. На початковому етапі було відпущено у воду не більше трьох нововинайдених кораблів для випробувань. Адмірал Лі почав будувати стільки кораблів, скільки це було можливо, виходячи з коштів. Найголовнішою наступальною зброєю на кораблі були гармати, подібні до тих, що встановлювалися на інших воєнних кораблях. Їх поділяли на чотири типи залежно від їхнього діаметру та ваги; найбільша називалася *chonjachongton*, друга – *chijachongton*, третя – *hyonjachongtong*, а четверта – *hwangjachongton*. Зовнішній вигляд гармат був схожим” [Jo Seong-do 2005, 68–69].

Як зазначав історик Марк Джейсон Гілберт у своїй статті “Адмірал Лі Сунсін, кораблі-черепахи і нова історія Азії”, часто

висувають припущення, наче кобуксони були першими у світі броньованими воєнними кораблями або навіть першими у світі підводними човнами. Вони дійсно мали інноваційну конструкцію і, незважаючи на те, що корейці також були майстерними в металообробці, на думку дослідника навряд корабель-черепаха мав хоч якась металеве бронювання. Їхня перевага над японцями полягала у різноманітному гарматному озброєнні та маневреності. А металеве бронювання навпаки б гальмувало швидкість та у поєднанні з тією кількістю гармат, яку використовували корейці, зробило би корабель неманевреним і уразливим. Кораблі Лі Сунсіна були майже вдвічі довші і наполовину ширші (33,52 м на 11,58 м) за японські, що дозволяло маневрено рухатися по воді, в той час як їхні гармати могли відбивати японські удари. Таким чином кобуксон міг тримати японські кораблі на відстані і трошити їх, використовуючи сорок 16-кілограмових гармат, які стріляли з уздовжбортових щілин (додаткова гармата встановлювалася в голові дракона, яка була врізана в ніс під транцевою щоглою).

Виходячи з досвіду використання гармат, які були привезені з Китаю у 1373 році, та добре відому потребу захисту команди, Лі Сунсін повністю сховав своїх веслярів та стрільців за закритою палубою з кованих залізом дошок, які були товщиною в 10 см та дуже стійкими до стріл та мушкетних куль [Gilbert 2007, 31–32].

Отже, спираючись на японське джерело, наведене вище, можна припустити, що кобуксони дійсно були першими броньованими кораблями. Якщо б “панцир черепахи” був дерев’яним, то було б надзвичайно важко прикріпити на нього шипи та різці, натомість на залізних пластинах вони б не спричинили незручностей. Більш того, зважаючи на те, що Лі Сунсін постійно дбав про безпеку своїх солдатів, а також на його незначні втрати в усіх боях, варто припустити, що дерево, яке б міцне воно не було, навряд чи змогло б конкурувати із залізом. Ці металеві пластини забезпечували надійний захист, а ворожі обстріли не могли їх пробити. Крім того, відбиттю японського вогню сприяли також списи та шипи. На жаль, ми не можемо бути впевненими у залізному бронюванні кобуксонів, адже, згідно з джерелами, з упевненістю ми можемо сказати лише про наявність металевих шипів та різців, тим більше, що досі не знайдено жодних археологічних

пам'яток, які б стосувалися кобуксонів. Тим не менш, роль кобуксонів та їхнього модернізатора, Лі Сунсіна, у ході Імджинської війни була визначною. Розпоряджаючись лише такими малими ресурсами, йому вдалося відбити потужні і масштабні наступи японського флоту практично без серйозних втрат у кораблях та людях.

ЛІТЕРАТУРА

История Кореи (Новое прочтение) / Под ред. *А. В. Торкунова*. Москва, 2003.

[*Ли Сун Син*. **Нанчжун Ільгі: Щоденник воєнного періоду** / За. ред. *Кім Сон Міна*. Сеул, 2014].

Ли Сун Син. **Военный дневник (Нанчжун ильги)** / Вступит. статья, пер. с ханмуна, коммент. и прил. *О. С. Пироженко*. Москва, 2013.

Рубель В. А. **Історія середньовічного Сходу**. Підручник. Київ, 2002.

Тихонов В. М., Кан Мангиль. **История Кореи**. В 2 томах. Т. 1. С древнейших времен до 1904 г. Москва, 2011.

Gilbert Marc Jason. Admiral Yi Sun-Sin, the Turtle Ships, and Modern Asian History // **Education About ASIA. Asia in World History: 1450–1770**, 2007, V. 12, № 1.

Hawley Samuel. **The Imjin War: Japan's Sixteenth-Century Invasion of Korea and Attempt to Conquer China**. Lexington, 2014.

Jo Seong-do. **Admiral Yi Sun-Sin a National Hero of Korea**. Revised and enlarged by *Kim Joo-sik & Jeong-Jin-sool*. Seoul, 2005.

Kang Sienna. National Disgrace: Korea, Japan, and the Imjin War // **Columbia East Asia Review**, 2009, V. 2.